

Flos sanctorum

o Vides dels sants pares

Legenda aurea en català

MARINELA GARCIA SEMPERE,
ANTONI MAS I MIRALLES,
JOAN M. PERUJO MELGAR (ED.)

volum

III-2

entier nichouan e eicapa
loq̃l fo entet pitul. e par
repulcat loq̃l fo entet **Almet** e en
teyamet de temades loq̃l fo en tanta
margarite cō p̃ga des paq̃ls q' au
rien meōna dela. Tōtz aq̃sts p̃uile
q̃s foien en sc̃a Catina. **De tē sa**
Saturij fo **auri** bisle.
ortolat en bisle e trames
fo en la ciutat de Tholosa e tan ell
entra pla ciutat les ydoles caure
p̃q̃. i. t̃ls gētils dur q̃s no orehien
tē cat̃m no obrenne ires q̃uolques
ten t̃ls lurs des p̃q̃ els p̃sen tēn
cat̃m e h̃m̃le

Marinela Garcia Sempere,
Antoni Mas i Miralles,
Joan M. Perujo Melgar (Ed.)

FLOS SANCTORUM
o VIDES DELS SANTS PARES

Legenda aurea en català

VOLUM III-2

Publicacions de l'Abadia de Montserrat
2025

Aquest llibre ha estat publicat amb la col·laboració
de la Fundació Abadia de Montserrat 2025

FUNDACIÓ ABADIA DE MONTSERRAT, 2025

[Projecte d'investigació FFI2017-83950-P i PID2023-149994NB-I00]

Primera edició, juny de 2025

© Marinela Garcia Sempere, Antoni Mas i Miralles,
Joan M. Perujo Melgar, 2025

La propietat d'aquesta edició és de
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Ausiàs Marc, 92-98 – 08013 Barcelona
ISBN: 978-84-9191-371-9 (volum III-2)
ISBN: 978-84-9191-216-3 (obra completa)

Dipòsit legal: B. 7946-2025
Imprès a Gráficas Rey

Disseny de la coberta: Jordi Avià

SIGLES

Text català

- P = ms. Espagnol 44, Bibliothèque nationale de France, París.
B = ms. 713, Biblioteca de la Universitat de Barcelona, Barcelona.
E = ms. N-III-5, Biblioteca d'El Escorial, Madrid.
V = ms. c.174 L, Arxiu episcopal de Vic, Vic.
M = cod. LXXXVIII, Real Academia de la Historia, Madrid.
i = incunable de 1494, Johan Rosembach, Barcelona.
A = ms. 9759, Bibliothèque Nationale de France, París.
Manuscrit occità.

Text llatí

- A = ms. C 240 inf., Biblioteca Ambrosiana, Milà.
C = ms. M 76 sup., Biblioteca Ambrosiana, Milà.
E = Elat = ms. A 17 inf., Biblioteca Ambrosiana, Milà.
V = Vlat = ms. 1229, Biblioteca Universitària, Pàdua.
g = edició del text llatí de T. Graesse, 1845.
L = edició del text llatí de G. Paolo Maggioni, 1998, 2007.

La numeració dels capítols en l'estudi introductori correspon a la del text llatí L.

Cada capítol va numerat amb el que correspon a E, seguit de la numeració en el text llatí L.

Quan les sigles llatines V i E duen asterisc, indica una intervenció en la redacció de l'autor.

Volem agrair a les biblioteques següents les facilitats que ens han donat en totes les visites per a poder consultar els manuscrits:

- Real Biblioteca del Monasterio de San Lorenzo de El Escorial
- Biblioteca de Fons Antic de la Universitat de Barcelona

- Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic
- Biblioteca de la Real Academia de la Historia
- Bibliothèque nationale de France

A més, també agraïm a la Real Biblioteca del Monasterio de San Lorenzo de El Escorial l'autorització per a reproduir diferents pàgines del manuscrit que il·lustren la nostra edició.

Recordem que part de la informació enciclopèdica de les notes contextuals prové de Càmara (2013), a qui regraciem, una vegada més, la seua autorització per a reproduir-les ací.

Aquest treball d'edició i estudi del *Flos sanctorum* o *Vides dels sants pares* ha estat enllestit en el marc del projecte d'investigació *La literatura hagiogràfica catalana: fuentes, ediciones y estudios* (FFI2017-83950-P) del Ministeri d'Economia, Indústria i Competitivitat.

Saturní fo ordonat en bisbe [per los dexeables dels apòstols]² e tramès fo en la ciutat de Tholosa e, can ell entrà per la ciutat, les³ ýdoles perderen lur poder, que no pogueren parlar,⁴ per què un dels gentils dix que, si no ocehien sent Saturní, no obtenrien res que volguessen dels lurs déus. Per què éls preseren sent Saturní e ligaren-lo a un tor e·l⁵ li faeren [216d] rossegar tant tro perdé lo cap.⁶ E preseren lo seu cors dues fembres amagadament e l'amagaren en un loch pregon per paor dels gentils; e après, [per los seus successors]⁷ él fo mudat en un loch pus honrat.⁸

Fo altre Saturní, qui fo turmentat per lo pretor de Roma en moltes maneres e fo degolat.⁹

Fo altre Saturní, en Àfrica, qui fo frare de sent Sàtir, qui soferí martiri ab lo seu frare devantdit, e ab En Revocat e ab Na Felicitat,¹⁰ sor d'En Revocat, e ab Ne Perpètua,¹¹ la passió dels quals és colta en altre temps.^b On, co·l procònsol los dixés que sacrificassen a les ýdoles e éls fer no u volguessen,¹² él los feu metre en una carçre. E com ho ohí lo pare de sancta Perpètua, él anà a la carçre,¹³ dién:

1. *De sent Saturní, bisbe*] *De sent Sadorní P, Del nom de sant Sadorní B, De la vida de sent Sadorní V, La vida de sanct Sadorní i, De sancto Saturnino L.*

2. *per los dexeables dels apòstols*] Om. PBV, *ab apostolorum discipulis L* (1). Editem segons i.

3. *les*] *Thotes les P.*

4. *perderen lur poder, que no pogueren parlar*] *caygren E, perderen lo parlar e lur poder i, a responsis cessarent L* (2). Editem segons V.

5. *e·l*] e E. Editem segons V.

6. *e·l li faeren ... cap*] e *rocegaren-lo tant per la vila fins que lo cap se partí del cos i, eumque cum stimulis agitantes a summa arce per gradus capitolii precipitauerunt sicque capite confracto et cerebro excusso martyrium feliciter consumauit L* (3).

7. *per los seus successors*] om. PBV, *successores eius L* (14). Editem segons i.

8. *él fo mudat ... honrat*] *ad locum reuerentiozem transtulerunt L* (4).

9. *qui fo turmentat ... degolat*] *quem Rome prefectus diu in carcere maceratum in eculeum leuari, neruis, fustibus et scorpionibus cedi fecit, denique lateribus adustus depositum de eculeo decollari precepit circa annos domini CCLXXXVII sub Maximiano L* (5).

10. *ab Na Felicitat*] *ab la sua sor Na Felicitat EPBV, ab una germana sua que havia nom na Felicitat i, et Felicitate L* (6). Esmenem segons L.

11. *Na Felicitat ... Perpètua*] *na Felicitat e ab una que havia nom Perpètua, de noble linatge i, Felicitate sorore dicti Reuocati necnon et cum Perpetua genere nobili L* (6).

12. *On, co·l procònsol ... volguessen*] *E lo pretor de Roma dix en aquests que sacrificassen a les ýdoles e, si no, que·ls faria turmentar. E ells respongueren que no sacrificarien a dimonis i, Cum ergo proconsul eis dixisset ut ydolis immolarent et illi nullatenus assentirent L* (11).

13. Om. *flens L* (9). Om. PBVi.

—O, fiyla, e què has feyt? Has deshonorat lo teu linatge! Anc nuyl temps no fo hom pres de ton linatge.

E can hoý dir que christiana era, é¹⁴ li volch trer los huys ab los dits,¹⁵ e axí fore e cridà. Enaprés sancta Perpètua veé aytal visió, la qual recomptà l'endemà a sos companys:

—Jo he viste una escale d'or molt alte, drete tro al cel, e era tant estrete, que no-n pogre puyar sinó una persona poca. En la part drete e-n la sinestre eren ficats coltels de ferre bé aguts,¹⁶ e estaven enaxí que tothom qui-n puyàs no-s podie girar que no guardàs al cel dretament.¹⁷ Era sots aquela un drach molt feratge¹⁸ e gran, e per paor d'aquel hom havia temor de puyar. E veé sent Saturní pujar per aquela escale tro sus alt e que guardave-nos, dién:¹⁹ «No ayats paor d'aquel drach; puyats segurament per ço que puscats ésser ab nos».²⁰

E can assò ohiren sos companys, tots faeren gràcias a Déu per ço car se conegren apelats al martiri. Enaprés, com éls foren devant lo jutge, é^l parlà a part ab sancta Felicitat, dién:²¹ [217a]

—Tu has marit?

Ela respòs que «hoc, mas no-l preu res».²² A la qual dix lo jutge:

—Hayes mercè de tu per ço que vives, com sies prenys!²³

Al qual dix ela:

—Fe de mi so que-t vuyles, car yo nuyl temps no faré ta volentat.²⁴

14. Om. *cum impetu* L (13). Om. PBVi.

15. *E can hoý ... dits*] *Mas, pus que tu es chrestiana, sàpies que yo t'arrençaré los ulls del cap i, Cum autem audisset quod christiana esset in eam cum impetu cum digitis in oculis irruit et ei oculos eruere uoluit* L (13).

16. *coltels de ferre bé aguts*] *fixi cultri et gladii ferrei limati et exacuti* L (16).

17. *tothom qui-n puyàs ... dretament*] *ut ascendens circa uel infra nullatenus respicere poterat, sed semper ad celum eum erectum stare oportebat* L (16).

18. *feratge*] *ferotge* PB, *feréstech* V, *fer i*, *teterrimus* L (17).

19. *E veé sent Saturní ... dién*] *E dix encara sancta Perpètua que n'havia vist pujar sanct Sadorní e que mirà a ella e a sos companys e que-ls debia i, Vidi etiam Satyrum per eam ascendentem usque sursum et respicientem ad nos et dicentem* L (18).

20. *ab nos*] *ab mi i, mecum* L (19).

21. *Enaprés, com éls foren ... dién*] *E, en lo sendemà, foren portats davant lo jutge, lo qual dix a sancta Felicitat i, Presentati igitur iudici cum sacrificare nollent, fecit Saturninum cum aliis uiris a mulieribus separari et Felicitati dixit* L (21).

22. *hoc, mas no-l preu res*] *Hoc, mas no-l preu res, car no és chrestia e és perdut en lo cors e en l'ànima i, «Habeo, sed contempno»* L (23).

23. *Hayes mercè de tu ... prenys*] *Hajes mercè de tu mateixa per tal que visques, car és-me vejares que sies prenys, per què no vulles damnar tu mateixa ne dar martyri en açò que en ton ventre tens i, Miserere tui, puella, ut uiuas, maxime cum infantem in utero habeas* L (24).

24. *car yo nuyl temps no faré ta volentat*] *que yo no obeiré a tu ne a res del teu i, ad tua uoluntatem numquam trahere me ualebis* L (25).

Adonchs los parents d'ela aportaren un ifant poch que avia, a ela dién:²⁵

—O, fiyla mia, mercè ajes de nos e de ton marit, que no viurà après tu!²⁶

Adonchs ela estave pus fort en son enteniment e-ls dix:²⁷

—Partits-vos de mi, enamichs de Déu, que no us coneix!²⁸

E can l'emperador veé la fermetat sua, vilment batuts los feu metre en una carçre.²⁹ On, com los sants fossen molt trists de sancta Felicitat, car era prenys VIII meses havie, tots horaren per ela, per què mantinent ifantà fiyl.³⁰

Enaprés³¹ lo pretor feu devorar sent Sàtir e sancta Perpètua a laons, e sancta Felicitat e sent Revocat a leuparts, e³² sent Saturní feu degolar.³³

25. Adonchs los parents ... dién] *Parentes autem Perpetue cum uiro accurrentes infantem paruulum beate Perpetue qui adhuc lactabatur adduxerunt. Et uidens eam pater stantem ante prefectum cadens in faciem dixit* L (27-28).

26. O, fiyla mia ... tu] *que hagués pietat d'aquell seu fill petit, que no viuria après d'ella i, «Filia mea dulcissima, miserere mei et huius mestissime matris tue et huius miserrimi uiri tui qui post te uiuere non ualebit»* L (29). Estil indirecte en i.

27. Adonchs ela estave ... dix] *Lavors, ella, sols no-l volgué mirar en la cara, abans stigué més ferma en son bon prepòsit e dix-los i, Perpetua uero immobilis stabat. Tunc pater filium ad collum eius iactauit et ipse et mater et maritus eius manus tenentes et flentes osculabantur am dicentes: «Miserere nostri filia et uiue nobiscum». At illa proiciens paruulum et illos repellens ait* L (30-33).

28. Partits-vos de mi ... coneix] *Apartau-vos davant mi que no sé qui us sou i, Discedite a me, inimici dei, quia non noui uos* L (34).

29. vilment batuts los feu metre en una carçre] *féu-la fort batre a ella e a sos companys. Après, los féu metre en lo carçre e aquí feren oració a Déu que li plagués que sancta Felicitat infantà i, diutissime uerberatos in carcere posuit* L (35).

30. mantinent ifantà fiyl] *hagué tantost un fill, que l'havia encara a portar un mes, e aquí mateix feren-lo chrestia. E, com havia les dolors, digueren-li: «Què faràs com seràs davant lo jutge?». E ella respòs: «Yo suffer ara per mi, mas, lavors, Déu sofferrà per mi» i, et dolores partus in eam subito irruerunt peperitque filium uiuum. Quidam uero de custodibus dixit ad eam: «Quid facies cum ante prefectum ueneris, si nunc tam grauiter cruciaris?». Respondit Felicitas: «Hic ego pro me patior, ibi pro me deus patietur». Extracti igitur de carcere, ligatis post tergum manibus et nudatis natibus per plateas ducuntur* L (36-41).

31. Om. *dimissis bestiis* L (41). Om. PBVi.

32. e] om. E. Editem segons V.

33. Om. *circa annos domini CCLVI sub Valeriano et Gallieno imperatoribus* L (41). Om. PBVi.

NOTES CONTEXTUALS

a. Data de celebració: sant Sadurní de Roma i sant Sadurní de Tolosa, 29 de novembre; sant Sadurní i les seues companyes santa Perpètua i santa Felicitat, 7 de març. Sant Sadurní de Tolosa (segle III) és considerat el primer bisbe d'aquesta ciutat; una tradició posterior el declara deixeble dels apòstols. Santa Perpètua, santa Felicitat i sant Sadurní foren catecúmens de Cartago que moriren martiritzats el 203. Sant Sadurní de Tolosa és representat revestit de bisbe i acompanyat d'un bou com a símbol del seu martiri; santa Perpètua i santa Felicitat, amb una vaca o en el moment del martiri.

b. Concretament, el 7 de març.

Jacme, màrtir, hac sobrenom Entretaylat, e fo de molt noble linatge [e plus noble per fe. E fo de liyatge]² dels persienchs e nasch en la ciutat Elape.³ E fo fiyl de christians e hac muyler molt bona crestiane. E era privat⁴ del rey de Perse, e era primer⁵ entre·ls nobles. Esdevench-se que per conseyl del rey⁶ aorà una ýdola. E can ho ohí dir la sua mare e sa muyler, elas li escriescen axí:

Ho, obedient a déu mortal, deseparat has Déus, qui és vida;
e has mudat veritat en monsonégue; e has deseparat lo Jutge
dels vius e dels morts. Per què sàpies que nos t'aurem com a hom
estrany.⁷

E can sant Jacme hac lestes les letres, él plorà e dix:

—Si la mia mare⁸ e la mia muyler són a mi estranyes,⁹ quant més me
serà Déus estrany!

On, con él se turmentàs molt per la sua error, lo missatge¹⁰ vench al
rey qui li dix que En Jacme era crestià. Per què·l rey l'apelà e li dix:

—Digues-me si es natzareu.

[E sanct Jaume respòs:

—Hoc, nazareu so.

E ell li dix:

1. *De sent Jacme, màrtir*] *De sent Jacme Entretalat* PV, *La vida de sanct Jaume Entretallat* i, *De sancto Iacobo Interciso* L.

2. *e plus noble per fe. E fo de liyatge*] om. V, *mas fonch més noble per fe. Ell fonch de nobles parents i, sed fide nobilior ex regione* L (1). Editem segons P.

3. *e nasch en la ciutat Elape*] om. i, *et ciuitate Elape oriundus fuit* L (1).

4. *privat*] *notissimus* L (3).

5. *primer*] *privat* E, *primus* L (3). Editem segons V.

6. *Esdevench-se que per conseyl del rey*] *Accidit autem ut a principe nimio amore seduceretur* L (4).

7. *Ho, obedient a déu ... estrany*] *com podia adorar déus mortals e deseparava lo Déu de vida e jutge dels vius e dels morts: «E sàpies que, d'aquí avant, nosaltres te haurem per homeyer e axí com a home strany e no starem més ab tu» i, 'Obediendo mortali deseruisti eum qui uita est; placendo future cito putredini deseruisti sempiternum odorem, ueritatem in mendacium commutasti et mortali obtemperans uiuorum ac mortuorum iudicem reliquisti. Noueris igitur nos amodo a te futuras extraneas nec tecum de cetero aliquatenus moraturas'* L (6-8).

8. Om. *que me genuit* L (10), *qui m'ha engenrat* i. Om. PBV.

9. *estranyes*] *estrany*s EB, *extranee* L (10). Editem segons P.

10. *missatge*] om. i, *nuntius* L (11).

—Donchs, tu es encantador].¹¹
 Al qual dix sent Jacme:
 —No vuyl ésser encantedor.¹² [217b]
 E co-l rey li manassàs,¹³ él li respòs:
 —No he temor de les tues manasses, car la tua ira passa sobre mi
 [com vent sobra péres].¹⁴
 Adonchs lo príncep li dix:
 —No vuyles parlar folament per tal que no muyres a mala mort!
 Al qual dix sent Jacme:
 —So que tu dius no és mort, ans és son,¹⁵ pus que tost resuscita hom.¹⁶
 El rey li dix:
 —No t'engans en ço que digues que la mort sie son, ans sàpies que-ls
 grans emperadors temen morir.¹⁷
 Al qual dix sent Jacme:
 —Jo no tem mort, per ço car de mort esper venir a vide.¹⁸
 Adonchs lo rey¹⁹ donà aytal sentència contra él: que per terror dels
 altres fos tot²⁰ peceyat. On, con un hom ploràs²¹ per la sua passió, él
 li dix:
 —No vullats²² plorar sobre mi, mas sobre vosaltres mateys, per

11. *E sanct Jaume ... encantador*] om. PBV, *Cui Iacobus: «Etiam, Nazarenus sum»*. *Et ille: «Ergo magus es»* L (14-15). Editem segons i.

12. *No vuyl ésser encantedor*] *No-m digues encantador, que no fuy may adoctrinat en aqueixa art i, Absit a me magum esse* L (16).

13. *E co-l rey li manassàs*] *E lo rey, lavors, li menaçà a mort per molts turments i, Cum ergo ei multa supplicia minaretur* L (17).

14. *com vent sobra péres*] *tamquam uentus flans super petram* L (18). Editem segons V. *No he temor ... péres*] *Fes ço que-t vulles, que les tues menaces preu tant com vent qui passa i, «Non me conturbant mine tue, quia tamquam uentus flans super petram furor tuus aures meas cito pertransit»* L (18).

15. *son*] so E, *sompnus* L (19). Editem segons V.

16. *ans és son, pus que tost resuscita hom*] *appell yo vida perdurable, car sàpies que tost resuscitaré i, sed sompnus potius est dicendum, cum post modicum resurrectio tribuatur* L (20).

17. *No t'engans en ço ... morir*] *Com me pots tu dir que mort sia vida, que no és negun príncep que no tema la mort ne que volgués morir i, Non te seducant Nazareni dicentes mor-tem esse sompnium, quia magni imperatores timent eam* L (21).

18. *Jo no tem ... vide*] *«Nosaltres no temem mort, abans passam de mort en vida» i, Nos mortem non timemus, quia de morte ad uitam transire speramus* L (22).

19. Om. *de consilio amicorum* L (23). Om. PBVi.

20. *tot*] *de membre en membre i, membratim* L (23).

21. *con un hom ploràs*] *com aquells qui li staven entorn ... plorassen i, autem quidam ... eum flerent* L (24).

22. *vullats*] *vuyles* E, *vullau* i. Editem segons V.

tal com yo me'n vag en glòria²³ e vosaltres aurets turments perdurables.^{24b}

Adonchs los justiciers li tolgren²⁵ lo dit major²⁶ de le mà drete, per què sent Jacme cridà:

—O, natzareu²⁷ deliurador, reeb lo ram de l'arbre de la misericòrdia tua, car per lo cultivador de la tua vinya és taylat lo brot de le serment per ço que més germén e que pus habundantment sie coronat!

Al qual dix lo justicier:

—Si tu vols fer a la voluntat del rey, él te perdonerà.²⁸

Adonchs sent Jacme li dix:

—Si la serment brota mils per lo podar, cant mils deu brotar l'om fael qui és brot de le vera sement de Christ!²⁹

Adonchs lo justicier li tolch altre dit, per què sant Jacme dix:

—Reeb dos rams que plantà la tua dreyta, Sènyer!

Enaprés li tolch lo terç, e sant Jacme dix:

—De tres temptacions son yo deliurat; benehyré yo lo Pare, el Fiyll e-l Sant Espirit, e ab los tres ifants qui foren gitats del³⁰ foch confessaré a tu, Sènyer, e en lo cor³¹ dels màrtirs cantaré al teu nom, Jhesuchrist.³²

Enaprés lo justicier li tolch altre³³ dit, per què sent Jacme dix:

—O, defenedor dels fiyls d'Israel, qui es pronunciat en la quarta benedicció, reeb del teu [217c] servent la confessió del quart dit, axí com en Judà la reebist del beneÿt.

E can li³⁴ tolch lo vè dit, él dix:

23. *en glòria]* a vida i, *ad uitam* L (25).

24. *per tal com ... perdurables]* car yo me'n vaig a vida perdurable i, *quia ego ad uitam pergo et uobis supplicia eterna debentur* L (25).

25. *tolgren]* *tolgren* ð E.

26. *dit major]* *polze* i, *pollicem* L (26).

27. *natzareu]* *natzaret* E, *Nazarene* L (27). Editem segons V.

28. *Si tu vols ... perdonerà]* *Jaume, fes a la voluntat del rey e perdonar-t'à e fer-t'à major en sa cort, axí com solies ésser* i, *Si assentire uis, adhuc tibi parco et medicamentum adhibeo* L (29). Om. *Cui Iacobus: «Nonne perspexisti stipitem uitis* L (30). Om. PBVi.

29. *Si la serment brota ... Christ]* *Quia cum amputantur sarmenta, ille nodus qui remanet in suo tempore cum terra calefcere incipit per singula abscisionis loca producit germina. Si igitur uitis putatur uicissitudine temporis ut germinet, quanto magis fidelis homo qui in uera uite Christo compactus est* L (31-32).

30. *del]* *al* E. Editem segons P.

31. *cor]* *cors* E, *choro* L (38). Editem segons V.

32. *e en lo cor ... Jhesuchrist]* om. i, *et in choro martyrum psallam nomini tuo, Christe* L (38).

33. *altre]* *quart* i, *quartus* L (39).

34. *li]* om. E. Editem segons V.

- Complit és lo meu guog!
E adonchs los justiciers li dixeren:
—Perdona a la tua ànima per ço que no peresca e que no ages dolor si perts una mà.³⁵
Adonchs sent Jacme dix:
—Com los pastors tonen les oveylas, no sabs tu que la lane los tonen e que ls jaquexen lo cors? Donchs, si la bèstia vol jaquir la lane, e quant més deg voler yo que pos lo meu cors per Déus!³⁶
Adonchs los justiciers³⁷ li tolgueren lo dit menor de la mà sinestre, per què sent Jacme dix:
—Tu, Sènyer, com fosses gran, volguist ésser poch³⁸ per nos. On, per ço jo ret are a tu lo meu cors,³⁹ que tu reemist ab la tua sanch.⁴⁰
Enaprés li tolgren lo viiè dit, per què el dix:
—vii veguades loé, Sènyer, tu en un die.^{41c}
Enaprés li tolgren lo viiiè dit, per què el dix:
—En lo viiiè die fo circumcís Jhesuchrist e en lo viiiè die és circumcís lo ebreu per ço que trespàs a les leylas maneres. Per què plàcie a tu, Sènyer, que a tu pas la ànima del teu servent per ço que jo⁴² veyà la tua care.⁴³
Enaprés li tolgren lo ixè dit, per què dix:
—En la ixa hora liurà Jhesuchrist en la creu l'esperit; on, Sènyer, en la dolor del novè dit me'n confés a tu e fas gràcias.
Enaprés li tolgren lo deè dit. [Per què sent Jaume dix]:⁴⁴

35. Om. *quoniam multi sunt unam tantum manum habentes et multis diuitiis et honoribus abundantes* L (44). Om. PBVi.

36. *no sabs tu que ... Déus] no saps tu que ... que la lana los leven, puy lexen anar lo cors? Quant més dech yo voler que la mia lana sia levada del cors, ço són los membres? E, après, lexau anar lo cors a la terra, car, après, la mia ànima irà a Déu i, numquid dextrum tantum uellus auferunt et sinistrum dimittunt? Si ergo pecus quod animal brutum est totum uult uellus amittere, quanto magis ego homo rationalis non dedignabor pro deo occidi!* L (46-47).

37. *los justiciers] les justicies* E, *impïi* L (48). Editem segons P.

38. *poch] sotil creatura i, minimus et paruus* L (49).

39. Om. *et animam quam creasti* L (49). Om. PBVi.

40. *que tu reemist ab la tua sanch] sia fet sotil e apoquit per amor tua i, et proprio sanguine redemisti* L (49).

41. *un die] vide* E, *in die* L (51). Editem segons V. *vii veguades loé, Sènyer, tu en un die] Septies in die laudem dixi domino* L (51).

42. *jo] om.* E. Editem segons V.

43. *per ço que trespàs ... care] ut transeat ad legales ceremonias; et mens serui tui, domine, transeat ab hiis incircumcisis et coinquinatum habentibus preputium ut ueniam et conspiciam faciem tuam, domine* L (54).

44. *Per què sent Jaume dix] et ait* L (74). Editem segons V.

—Lo xè nombre⁴⁵ és als manaments e *yot*⁴⁶ és la primera letra del nom⁴⁷ de Jhesuchrist.

Adonchs dix un qui de costa li estave:

—O, molt amat, digues so que volrà lo cònsol per ço que vives!⁴⁸

Als quals dix sent Jacme:

—No vuyt aver⁴⁹ naguna simulació, car nagú qui pos la mà a l'ardre e quart⁵⁰ a enrera no és covinent al regne de Déu.^d

Adonchs los justiciers⁵¹ li tolgren lo dit mayor del peu dret, per què sent Jacme dix:

—Lo peu de Christ fo foredat que n'exí sanch.

Enaprés éls li tolgren lo segon dit, per què dix:

—Gran és aquest die a mi devant tots los dies; vuy hiré yo al Déus fort convertit.

Enaprés li tolgren lo terç dit, per què·l li⁵² [217d] gitaren devant, per què, rién, dix sent Jacme:

—Ve, dit, als teus companys e repose't ab éls.⁵³

Enaprés li tolgren lo quart dit, per què dix:

—Per què es trista, la mia ànima, ne per què·m torbes? Espera en Déu, car encar·et confesseràs a él. Ho,⁵⁴ salut de le mia care e Déus meu!^{55e}

Enaprés li tolgren lo vè dit, per què dix sent Jacme:

—Are començaré a dir al Senyor per ço car m'à feyt digne que yo sie companyó ab los seus servents.

Adonchs los justiciers li tolgren lo dit menor del peu sinistre, per què sent Jacme dix:

—O, dit poch, conforma't, car los grans e·ls pochs han una resur-

45. *Lo xè nombre*] *nonat* E, *Decimus numerus* L (58). Editem segons V.

46. *yot*] *yo* E, *iot* PB, *jota* i, *ioth* L (58). Editem segons V.

47. *nom*] *mon* E, *nominis* L (58). Editem segons V.

48. *O, molt amat ... vives*] «O, molt amat Jaume, digues açò que volràs e fes ço que lo rey te demana per ço que visques! E, jatsia que les tues mans sien tallades, emperò són alguns metges mol experts, los quals sabran ajudar a les tues dolors» i, «O dilectissime quondam noster, profitere tantum coram consule ut uiuere ualeas! Licet enim absce sunt manus tue, sint tamen peritissimi medici qui tuis doloribus ualeant subuenire» L (60-61).

49. *aver*] *au* E. Editem segons V.

50. *guart*] *guardat* E, *guardant* i, *aspiraciens* L (64). Editem segons V.

51. Om. *indignati* L (63). Om. PBVi.

52. *per què·l li*] *el li* PB, *e·l* V, *e·l li* i.

53. *e repose't ab éls*] *et quemadmodum granum tritici multum fructum affert, ita et tu in nouissimo cum sociis tuis requiesces* L (72).

54. *Ho*] *a* E. Editem segons V.

55. *Espera en Déu ... meu*] *Speram in deo quoniam adhuc confitebor illi, salutare uultus mei et deus meus* L (75).

recció; car no perirà un pèl del cap, aytanpoch seràs partit dels teus companys!^{56f}

Enaprés li tolgren lo dit segon, per què sent Jacme dix:

—Destrohyts la veyla case, car pus resplendent serà aparaylade.⁵⁷

Tolgren-li lo terç dit e-l quart, per què dix:

—Conforte'm, Déus de veritat,⁵⁸ per ço car en tu he yo ma esperan-
ça.^{59g}

Tolgren-li lo vè dit, per què dix:

—Senyor, yo ar-em sacrifici.⁶⁰

Adonchs éls li tolgueren lo peu dret, per què dix sent Jacme:

—Are oferré do al Rey celestial per lo qual⁶¹ yo sofrir assò!

Enaprés tolgren-li lo peu sinistre, per què sent Jacme dix:

—Tu es qui fas maravayles; exoïx-me e salve'm!^h

Tolgren-li la mà drete, per què dix:

—Per la tua misericòrdia, Senyor, ajude'm!ⁱ

E can li tolgren la sinistre mà, él dix:

—Tu es Déus qui fas maraveyles!⁶²

E can li tolgren lo bras dret, dix:

—Loa, la mia ànima, lo Senyor en la mia vide, e cantaré al meu Déus
aytant cant seré viu!^j

Tolgren-li lo bras esquerre, per què dix:

—Enrevironat m'an dolors de la mort e en nom del meu Senyor yo seré
venyat en éls.^{63k}

Enaprés li tolgren la carn⁶⁴ de la drete cuxe tro a les anques. Adonchs
sent Jacme dix, cridan per gran dolor:

—Sènyer Déus Jhesuchrist, ajude'm, car enrevironat-m'an los plors⁶⁵
de la mort!^l

56. *car no perirà ... companys]* car, axí com un cabell del cap no pot ésser partit dels altres, e que no vinguen al dia del judici, axí tu no pots ésser partit de tos companys, que ab ells no sies i, *capillus capitis non peribit, quanto minus a sociis tuis separaberis* L (80).

57. *car pus resplendent serà aparaylade]* que més resplendent serà que lo sol i, *quia splendor paratur* L (82).

58. *veritat]* caritat EV, *ueritatis* L (86). Editem segons P.

59. *Tolgren-li lo terç ... esperança]* *Abscuditur tertius et ait: «Tunsionibus firmatur incus». Abscuditur et quartus et ait: «Conforta me, deus ueritatis, quoniam 'in te confidit anima mea et in umbra alarum tuarum sperabo donec transeat iniquitas'»* L (83-86).

60. Om. *uicies* L (88). Om. PBVi.

61. *per lo qual]* *pro cuius amore* L (90).

62. *Tu es Déus qui fas maraveyles]* *Tu est Dieu viu i, Tu es deus qui facis mirabilia* L (97).

63. *éls]* *elles* PB.

64. *carn]* Amb titla supèrflua.

65. *plors]* *dolors e-ls plors* P, *gemitus* L (104).

E dix als justiciers:

—Ab carn novela me vestirà Déus, qui no porà ésser nafrade per vós.⁶⁶

Adonchs [218a] los justiciers lo jaquiren un poch; puy els li tolgueren la carn de la cuxa sinestre,⁶⁷ per què sent Jacme cridà, dién:

—O, Senyor senyoreyador, exoïx-me,⁶⁸ tu qui es Senyor dels vius e dels morts! Tots los meus membres me són tolt, per què yo son caedor axí com case qui no ha colones en què's sofira.⁶⁹ Exoïx-me, Sènher Déus Jhesuchrist, e tre la mia ànima de la carçra!⁷⁰

E axí con él deÿa assò, un dels justiciers li tolch lo cap. Els crestians⁷¹ seboliren lo seu cors honradement. Soferí passió lo vè die en les kalendes de deembre.

66. *qui no porà ésser nafrade per vós*] *quam uestra uulnera maculare nequibunt* L (106).

67. Om. *usque ad femur* L (108), *fins a les anques* i. Om. PBV.

68. Om. *me seminiuum* L (110). Om. PBVi.

69. *sofira*] *sofèria* P, *sustentatur* L (112).

70. *Tots los meus membres ... carçra*] *Car yo stich per caure axí com casa que no ha pilars e trau la mia ànima, Senyor, del carçre i, Digitos, domine, non habeo ut ipsos ad te porrigam, nec manus ut eas ad te extendam; pedes mei truncati et genua demolita ut tibi genua flectere ualeam et sum uelut casura domus ablatis quibus sustentatur columpnis. Exaudi me, domine Ihesu Christe, et educ de carcere animam meam*» L (111-113).

71. Om. *occulte accesserunt* L (115). Om. PBVi.

NOTES CONTEXTUALS

a. Data de celebració: 27 de novembre. Sant Jaume Intercís (segle v) és representat amb els membres amputats.

b. Lc 23, 28.

c. Sal 119, 164.

d. Lc 9, 62.

e. Sal 43, 5.

f. Lc 21, 18.

g. Sal 31, 6.

h. Sal 77, 15.

i. Sal 119, 41.

j. Sal 146, 2.

k. Sal 18, 5; 115, 3.

l. Sal 18, 5.

[169/171] DE SENT PASTOR, ABAT¹

Pastor, abat, estech² molts anys en l'armitatge ab gran abstinència, per què resplendí per religió e per sanctedat. On, com la sua mare e-ls seus frares lo volguessen veer mas no podien,³ un die que anave a la esgleya se mostraren a él,⁴ per què él fugí e-s n'entrà en la sua casa⁵ e-s tancà bé la porte.⁶ Per què la mare, estant a le porte ploran, dix que li obrís.⁷ Per què [sent Pastor]⁸ se'n vench a ela, dién:⁹

—E per què crides, veyla?

E cant ela ohí la vou d'él, ela cridà pus fort, ploran e dién:¹⁰

—Jo us vuyl veer, fiyl meu! Quina meravelya¹¹ serà si us veg? No son yo vostre mare, qui us he aletat he are son canuda?¹²

A la qual dix sent Pastor:

—Vols-nos assí veer ho en l'altre segle?¹³

He ela li respòs:

—Si yo are no us veg, com jo us veuré en l'altre segle?¹⁴

Per què sent Pastor li dix:

—Si tu pots soferir que assí no-ns veges, per cert nos veuràs en l'altre segle.

Per què ela dix:¹⁵

1. *De sent Pastor, abat*] *La vida de sent Pastor, abat V, La vida de sanct Pastor i, De sancto Pastore abbate L.*

2. *estech*] *se affligens L (1).*

3. *la sua mare e-ls seus ... podien*] *com la sua mare e los germans lo volguessen veure, jamés, neguna hora a ells no-s volgué demostrar i, mater eius ipsum et fratres eius uidere desideraret sed non posset L (2).*

4. *se mostraren a él*] *li vengueren a l'encontre i, protinus se eisdem obtulit L (2).*

5. *casa*] *caseta PBVi, cellam L(3).*

6. Om. *in faciem eius L (3).* Om. PBVi.

7. *estant a le porte ploran, dix que li obrís*] *ante ostium stans cum nimio fletu clamabat L (4).*

8. *sent Pastor*] *Pastor autem L (5).* Editem segons V.

9. *se'n vench a ela, dién*] *ad ostium ueniens dixit ei L (5).*

10. *ploran e dién*] *dient i, flens et dicens L (7).*

11. *Quina meravelya*] *Quina causa PB, Quina cosa V, Quid enim L (9).*

12. *are son canuda*] *com yo sia vella e canuda i, iam tota canis sum plena L (10).*

13. *Vols-nos assí veer ho en l'altre segle*] *Vols-me veure en aquest món o en l'altre i, Hic nos uis uidere aut in alio seculo L (12).*

14. *Si yo are no ... segle*] *Si non uidero uos hic, uidebo uos illic, fili L (13).*

15. *Per què ela dix*] *Que discessit gaudens et dicens L (16).*

—Si yo us pusch veer là, no us vuyl assí veer.¹⁶

Co-l jutge de la província desiyàs a veer sent Pastor e no-l pogués veer, él pres lo fiyl de la sua sor axí com malfaytor e-l mès en una carçre, dién:

—Si En Pastor ve e pregue per él, jo-l jaquiré.

Per què la mare de l'infant vench a la porte de sent Pastor ploran e cridan¹⁷ e, com él no li volgués respondre, ela li dix:

—Si tu avies [218b] entrayles de ferre e no avies naguna compassió, almenys deuries aver mercè de la tua sanch. Ages mercè d'un fiyl que yo he!¹⁸

E sant Pastor li dix:

—E jo no he engenrat nagun fiyl.¹⁹

Per què ela ab dolor plorà e se n'anà al jutge, e-l jutge li dix:

—Fe almenys que-m digue que yo-l desempar.²⁰

Adonchs sent Pastor li dix:

—Digues-li que escrit bé la sua colpa segons²¹ leys e, si és digne de mort, muyre; en altre manere, fasse'n so que-s vuyla.²²

E axí él ensenyà als seus frares que-s²³ guardassen²⁴ e que aguessen discreció perquè obres són de les ànimas; pobretat, tribulació e discre-

16. *Si yo us pusch veer là, no us vuyl assí veer*] «Si yo-t puch veure en lo cel, no-t vull veure ací en aquest món perillós». Per què la mare se'n tornà a la sua casa i, Si uos uisura sum illic, nolo uos uidere hic L (17).

17. *a le porte de sent Pastor ploran e cridan*] a sanct Pastor e dix-li cridant que li obrís e que la volgués oir de les sues cuytes i, ad ostium senis plorans L (20).

18. *Si tu avies ... he*] Si tu jahies encarçerat ab ferres e no tenies qui te'n tragués, tu defalliries; donchs, hages mercè del meu fill e nebot teu, que té pres lo jutge i, Et si uiscera ferrea habes et nulla compassione moueris, saltem miseratio sanguinis tui flectat te et quod unigenitus mihi existit L (21).

19. *E jo no he engenrat nagun fiyl*] Dona, yo no he negun nebot ne-l prepòs haver, mas torna-te'n al jutge e digues-li que, per mos prechs, res no y faça i, Pastor filios non generauit L (23).

20. *Fe almenys que-m digue que yo-l desempar*] Fe almenys que An Pastor me digua o-m trametra a dir que jo-l leix anar; e fer-ho he V, Ves e torne-y e digues-li que m'scriga, que yo que-l leix anar per la sua amor i, Saltem uerbo iubeat et ego eum dimitto L (25).

21. *segons*] e segons E.

22. *Digues-li que escrit ... vuyla*] No és a mi degut de tolre justícia al condempnat. Mas digues al jutge que enserch sa colpa, e quart les leys e los drets a la sua ànima; e, segons que mereixerà, ponesca'l V, que ell scrivís bé e diligentment la culpa de l'infant e, si era digne de mort, que morís: «En altra guisa, faça'n lo jutge lo que-s vulla». E, aquestes paraules oïdes, lo jutge tragué son fill de la presó perquè no era culpable i, Examina causam secundum legem et si dignus morte habetur, protinus moriatur; sin autem fac quomodo tibi place L (27-28).

23. *que-s*] que E. Editem segons V.

24. *que-s guardassen*] Custodire et se ipsum considerare L (30).

ció són obres de vide solitària.²⁵ Escrit és: «Sí seran assí aquests tres²⁶ barons: Nohè, Job, Daniel», etc. Nohè ha²⁷ persona de null possehidor; Job, dels trabaylats; Daniel, dels savis. He si dues coses ha en hoy tot monge, pot ésser deliure d'aquest món.²⁸ Adonchs son frare li demanà quals coses eren aqueles, per què él li dix:

—Haya en hoy repòs de carn²⁹ e vaneglòria. E, si vols aver repòs en aquest segle e-n l'esdevenidor, tu digues en tota cosa: «Qui son yo?» e «No jutges nagú».

Com un frare de la congregació faés injúria, son frare l'abat, de conseyt d'un hom solitari, lo gità del monastir. On, com enquax desesperat se ploràs, l'abat³⁰ lo feu venir a si e consolà'l bonament e-l tramès a aquel hom solitari, dién:

—Jo t'ohý parlar, per què-t cobeeye de ver e prech-te que vingues a mi. E con fo vengut a él, sant Pastor li dix:

—Dos hòmens eren qui tenien hòmens morts denant si; e la un des-emparrà lo seu mort e anà plorar lo mort de l'altre.

E can assò ohý dir lo solitari e o entès, él hac compassió de les paraules d'él.

On, com un frare dixés a sent Pastor que era torbat e que volia des-emparrar lo loch per ço car avia ohides paraules d'un frare que no l'havien hedificat, sant Pastor li dix que no creegués [218c] aqueles paraules per ço car no eren veres. Mas lo solitari li dix que veres eren e creÿa-ho per ço car fael era aquel frare qui ho avia dit. Al qual dix sant Pastor:

—No és fael cel qui t'o ha dit, car, si fos fael, ja³¹ no-t dixere aytals paraules.

E él:³²

— Jo l'é vist ab los meus huyls.³³

Fo un frare qui avia feyt gran pecat e volc fer penitència per tres anys, e demanà a sent Pastor si seria masse. E él li respòs que molt seria:³⁴

25. *vide solitària*] *vida a les ànimes i, solitarie uite* L (31).

26. *tres*] *iiii* E, om. *i, tres* L (33). Editem segons V.

27. *ha*] en V, *habet* L (34).

28. *que-s guardassen ... món*] Estil directe en L.

29. *Haya en hoy repòs de carn*] *Carnalis repausatio* L (37). *carn*] Amb titla supèrflua.

30. *l'abat*] *abbas Pastor* L (41).

31. *ja*] *jo* E. Editem segons V.

32. *él*] om. EPBV, *ille* L (52). Restituïm segons L.

33. Om. *Ille autem interrogatus de festuca et de trabe quid essent, respondit de festuca quia festuca esset et de trabe quia trabs esset. Et Pastor: «Pone in corde tuo quia peccata tua sunt sicut hec trabs; illius autem uelut hec parua festuca»* L (53-55). Om. PBVi. Escrit és: «*Si seran ... huyls*] om. *i. Adonchs son frare ... huyls*] om. B.

34. *que molt seria*] Estil directe en L.

—Faré, donques, penitència per un any.³⁵

E aquels qui de coste li estaven:

—No, tro a XL dies.³⁶

Mas sent Pastor li dix:

—Molt és. Mas abaste que hom se penede ab tot son coratge e que fassa penitència per tres dies, e axí reebrà Déus.³⁷

Fon demanat d'aquela paraule [qui diu]³⁸ «Qui s'irax contra son frare [sens raó, com s'entania]». ³⁹ E sant Pastor dix:

—De⁴⁰ tota cosa qui't vuyla agreuyar ton frare no t'irasques contra él tro que't trascha l'uyl dret. E, si en altre manere ho fas, tu seràs irat contra él [senes causa].⁴¹ Mas, si alcun te vol partir de Déu, per assò te pots iràxer contra él.

Enaprés dix sent Pastor:

—Cel qui és quereylós no és monge; [e cell qui té malesa en son cor no és mongo; ne cell qui és hirós no és mongo;]⁴² ni cel qui és erguy-lós ni perler no és monge. Mas és monge ver cel qui és humil tostemp, e pans, e plen de caritat, e ha le temor de Deu devant los huyls en tots lochs⁴³ e no peca.⁴⁴

E dix més sent Pastor:

35. *Faré, donques, penitència per un any*] *que molt gran cosa seria a home que tengúes o volgués fer penitència complida un any i, Et quesitus si annum iuberet, ait: «Multum est»* L (59-60).

36. *No, tro a XL dies*] Estil indirecte en L.

37. *Mas abaste que hom ... Déus*] *Tota penitència stà a son proïsme en perdonar e en penedir-se del mal que ha fet ab bon cor e ferm prepòsit de no tornar en lo peccat e que faça satisfactió si complir ho pot E açò és penitència, la qual abasta a tot peccador e, après tres dies, pot rebre lo cors de Jesuchrist preciós i, Et adiecit: «Puto quia si ex toto corde homo penituerit et peccatum non iterauerit et penitentiam triduanam suscipiet dominus»* L (63-64).

38. *qui diu*] Editem segons V. *Fon demanat d'aquela paraule qui diu*] *Interrogatus de illo uerbo* L (65).

39. *sens raó, com s'entania*] *senes causa*», co *s'entenia* PB, *sine causa* etc. L (65). Editem segons V. *Fon demanat d'aquela ... s'entania*] *Fonch demanat sanct Pastor de la paraula de l'Evangeli, com hom se deu regir ab son frare i, Interrogatus de illo uerbo 'Qui irascitur fratri suo sine causa etc.'* L (65).

40. *De*] *que* E. Editem segons V.

41. *senes causa*] *sens raó* V, *sine causa* L (67). Editem segons P.

42. *e cell qui té ... mongo*] *ni sel qui és iros no és monge, ni sel qui ret mal per mal no és monge* P, *e sel qui te malesa en son cor no es monge, e sel qui es yros no es monge, e sel qui ret mal per mal no es monge* B, *qui malitiam in corde suo tenuerit, monachus non est; qui iracundus est, monachus non est; qui malum pro malo reddit, monachus non est* L (72-73). Editem segons V.

43. *en tots lochs*] *tostemps i, semper et ubique* L (75).

44. *en tots lochs e no peca*] om. B.

—Si són tres hòmens en un loch e que la un se repòs e l'altre qui sie malalte e fassa⁴⁵ gràcias a Déu e-l terç que sie ministre d'èls ab sencera volentat, aquests tres són axí com un en una obra.⁴⁶

Un frare se clamà a sant Pastor dién que avia moltes cogitacions e en aqueles periylave, per què él⁴⁷ li dix:

—Gita't sots l'àer tot nuu e estén lo senyal e pren vent.⁴⁸

E aquel li dix:

—No pusch.

[Per què sen Pastor li dix:]⁴⁹

—Aytanpoch pots vedar a les cogitacions que no y entren, mes teu⁵⁰ és que·ls contrasts.⁵¹

Fo demanat per un frare què faria d'una heretat que hom li avia jaquide e sant Pastor li dix [218d] que après tres dies tornàs a él. On, com hi tornàs, él li dix:

—Si yo-t dic que le dons a la Esgleya,⁵² fer-n'an⁵³ convits, e, si dich yo que la dons a pobres, segur seràs. Fet ço que-t vuyles, que yo no he causa.⁵⁴

45. *fassa*] *faie* E, *agat* L (76). Editem segons V.

46. *aquests tres són ... obra*] *hii tres similes sunt uelut sint unius operis* L (76). *Si són tres hòmens ... obra*] Estil indirecte en L.

47. Om. *eum sub aere nudo eiecit* L (77). Om. PBV.

48. *Gita't sots l'àer ... vent*] *Expande sinum et apprehende uentum* L (78).

49. *Per què sen Pastor li dix*] *Per què sent Pastor* V, *Et ille* L (81). Editem segons P.

50. *mes teu*] *mes mester* E, *sed tuum* L (81). Editem segons V.

51. *Fon demanat d'aquela paraule ... contrasts*] om. i, *Interrogatus de illo uerbo* 'Qui irascitur fratri suo sine causa etc.' ait: «Ex omni re qua te grauare uoluerit frater tuus, ne irascaris aduersus eum donec oculum dextrum tibi extrahat; et si aliter feceris sine causa sibi irascaris. Si autem aliquis te uoluerit separare a deo, pro hoc irascere ei». *Dixit iterum Pastor*: «Qui querulosus est, monachus non est; qui malitiam in corde suo tenuerit, monachus non est; qui iracundus est, monachus non est; qui malum pro malo reddit, monachus non est; qui elatus et uerbosus est, monachus non est. Qui uero uere est monachus, semper est humilis, mansuetus, caritate plenus et timorem dei semper et ubique pre oculis habet ut non peccet». *Dixit iterum quia si sunt tres in unum ex quibus unus bene quiescat, alius autem infirmetur et gratias agat, tertius uero minister eius sit ex sincera uoluntate, hii tres similes sunt uelut sint unius operis. Cum quidam frater sibi conqueretur quod multas cogitationes habens in ipsis periclitaretur, eum sub aere nudo eiecit dicens*: «Expande sinum et apprehende uentum». *Qui ait*: «Non possum». *Et ille*: «Nec cogitationes prohibere potes ne introeant, sed tuum est resistere eis» L (65-81).

52. *Esgleya*] *clerici* L (84).

53. *an*] *am* E. Editem segons V.

54. *causa*] *case* E, *cosa* V, *causam* L (85). Editem segons P. *Si yo-t dic que le dons ... causa*] «Si dixerò 'Da eam clericis', facient inde conuiuia; si dixerò 'Da eam parentibus', non est tibi merces; si dicam 'Da eam pauperibus' securus eris. Quicquid ergo uis fac, ego causam non habeo». *Hec in uitas patrum* L (84-87). *Fet ço que-t vuyles, que yo no he causa*] *Fes-ne que-t*

vulles, que alre no s'i té a dir». Fonch un frare qui havia fet gran peccat e volgué fer penitència per tres anys. E demanà a sanct Pastor si seria molt e ell respòs que molt gran cosa era. E demanà-li si un any hi bastaria e ell dix que molt gran cosa seria a home que tengués o volgués fer penitència complida un any. E aquells qui de prop li staven digueren: «Fasse'n fins a XL dies». Mas sanct Pastor los dix: «Tota penitència stà a son proïsme en perdonar e en penedir-se del mal que ha fet ab bon cor e ferm prepòsit de no tornar en lo peccat e que faça satisfacció si complir ho pot. E açò és penitència, la qual abasta a tot peccador e, après tres dies, pot rebre lo cors de Jesuchrist preciós» i.

Johan, abat, com En Epifani^{2b} estiés per XL anys en l'ermitatge, él li demanà quant n'avia profitat per assò. Per què él li dix:

—Depuys que yo fuy ermità, no-m tocà³ sol mentre que manyave.

E sent Johan li dix:

—Ne mi no veé irat.⁴

Altre semblant se lig aquí matex, que com N'Ipifani, bisbe, donàs carn a l'Ilari, él li dix:

—Perdone'm, sàpies que depuys que yo vestí aquest hàbit no mengé res qui fos mort.

Al qual dix lo bisbe:

—Depuys que yo pris aquest àbit, no jaquí alcun dormir que agués res contra mi, ni yo no dormí que agués res contra alcú.⁵

Al qual dix aquel:

—Perdone'm, que miylor es que yo.

Volch sent Johan viure en manera d'àngel, so és, que no volc res obrar, mas que estech en contemplació.⁶ Es despuylà e axí él estech en l'ermitatge per una setmane. On, com él agués gran fam e mosques e vespes lo nafrassen, él se n'anà e sonà a la porte de son frare, per què él respòs e dix:

—Qui es tu?

E él li dix:

—Jo son Johan, ton frare.⁷

E aquel li dix:

—No es tu mon frare, que En Johan, mon frare, àngel s'és⁸ feyt, per què no venria entre hòmens.

E sent Johan li dix:

1. *De sent Johan, abat*] *De la vida de sent Joan abat* V, *La vida de sanct Johan abat* i, *De sancto Iohanne abbate* L.

2. *Epifani*] *Episius* L (1).

3. *no-m tocà*] *no-m trobà* i, *numquam me uidit* L (3).

4. *Ne mi no veé irat*] *Ne a mi felló* i, *Nec me irascentem* L (4).

5. *ni yo no dormí que agués res contra alcú*] om. i, *neque dormiui habens aliquid aduersum aliquem* L (7).

6. *so és, que no ... contemplació*] *entendre a Déu servir* i, *sed deo sine intermissione uacare* L (9).

7. *Jo son Johan, ton frare*] *Ego sum Iohannes* L (12).

8. *s'és*] es E. *Editem* segons V.

—Verament jo son.

Mas per ço é'l no li obrí, ans lo yaquí trabaylar tro al matí. Enaprés é'l li obrí e dix-li:

—Si tu es hom, mester és que obres si vols viure. E si tu es àngel,⁹ per què vols entrar en case?

Adonchs sant Johan li dix:

—Perdone'm, frare, que yo he pecat.

[Hon, con ell se morís, son frare lo preguà¹⁰ que li jaqués alcuna paraula breu en loch de aratat].¹¹ Per què é'l, ploran, li dix:

—Nuyl temps no fiu a ma volentat, ni no ensenyé a alcú¹² [neguna cosa]¹³ que no-l faés primer de mi.¹⁴

9. àngel] *agel* E, *angelus* L (19). Editem segons V.

10. *son frare lo preguà*] *pregaren-lo los frares i, rogauerunt eum fratres* L (22).

11. *Hon, con ell se ... aratat*] *Cum autem moreretur, rogauerunt eum fratres ut aliquod uerbum salutare et compendiosum loco hereditatis sibi relinqueret* L (22). Editem segons V.

12. *a alcú*] *alcu* E.

13. *neguna cosa*] *unquam* L (23). Editem segons i.

14. *que no-l faés primer de mi*] *que yo primer no la faés i, quod primus ego ipse non fecerim* (L 24). Om. *Hec in uitas patrum* L (24). Om. PBVi.

NOTES CONTEXTUALS

a. Data de celebració: 17 d'octubre o 9 de novembre. L'abat sant Joan visqué en el segle iv.

b. Epifani I de Constància o Epifani de Salamina fou un bisbe de Constància, antiga Salamina de Xipre, considerat pare de l'Església.

Moysèn, abat, dix a un frare qui li demanave sermó:

—Seu en la tua cel·la² e Déus [219a] ensenyar-t' à totes coses.³

Con un monge veyl, malalte, se'n volgués anar en Egipte per ço que no agreuyàs sos frares, l'abat En Moysèn li dix:

—No y vages, car tu cauries en pecat de fornicació.

Per què, irat, dix:

—Mort és lo meu cors e tu·m dius aquestes paraules?

On, com él hi anàs, una verge lo serví per devoció. E, com fo confortat, él⁴ la forçà e n'ac un ifant.⁵ Enaprés lo monge veyl pres l'imfant al braç⁶ e un die que era gran festa⁷ él intrà ab l'imfant devant tots en la esgleya. On, com tots plorassen, él dix:

—Veets aquest ifant? Fiyl és de Ne Desobediència. Gordats-vos, frares, car assò he yo feyt en la mia vaylea. E pregats Déus per mi!

E tornà-se'n a le sua casete, estan al seu preposament primer.

Un altre hom vey dix a altre:

—Mort so.

E aquel li dix:

—No·t confius de tu tro que isques del cors; car, si tu dius que mort es, lo diable és viu.⁸

Con un frare pecàs, los monges trameseren a l'abat En Moysèn, qui pres una esportre plene d'arene e vench a él. On, com los frares li demanassen què era, él dix:

1. *De sent Mohysèn, abat*] *De la vida de Moysèn, abat* V, *La vida de sanct Moysès abat i, De sancto Moyse abbate* L.

2. *cel·la*] *sala* E, *cella* L (2). Editem segons V.

3. *Seu en la tua cel·la ... coses*] *Seu e està en la tua çel·la, e Nostre Senyor ensenyar-te ha coses que jamés no vahist* V, *Stà segur en ta cel·la e Déu ensenyar-t' à cosa que may no vist i, Sede in cella tua et docebit te uniuerſa* L (2).

4. *él*] *en* E. Editem segons V.

5. *él la forçà ... ifant*] *E, com los vebins li demanassen de qui era prenys, ella debia d'aquell vell, mas aquells no la'n crehien. E lo vell debia: «Yo só aquell qui u he fet, per què guardau bé l'infant». E, après, com vench en lo temps, ella parí i, ille conualescens eam uiolauit* L (7).

6. *al braç*] *en la brassa* PB, *an los brassos* V, *in ulnis* L (8).

7. *Om. in Syti* L (8). *Om. PBVi*.

8. *lo diable és viu*] *Sathanas tamen mortuus non est* L (17).

—Los pecats meus són après⁹ mi corredors e yo no·ls vec,¹⁰ e so yo vuy vengut jutyar los altres.¹¹

E can assò ohiren los monges, éls perdonaren al frare.

Semblants coses se¹² lig de l'abat Prior.¹³ On, con los frares parlasen d'un frare culpable, aquel calave. On, com él presés un sac plen d'arene derrera e portà'n¹⁴ una pocha d'aquela matexa devant, on éls li demanaren què ere, per què él dix:

—Aquesta molta arene port yo per los meus molts pecats que port derrera, per semblant que yo no·ls me consir ni·m duyl per éls. E aquesta poca d'arene que yo port devant són los pecats del frare, qui·m són devant e·ls pens tot die, com yo degué mils portar los meus devant e d'él pensar e per éls Déus pregar.¹⁵

[219b] Com l'abat sent Moysèn fos fet¹⁶ clergue,¹⁷ lo bisbe li dix:

—Abat, tu es feyt blanch.¹⁸

Per què él li dix:

—Son yo blanch dins o¹⁹ defora?²⁰

On, co·l bisbe o volgués provar, él dix als clergues:

—Can yo iré a l'altar, vosaltres lo gitats fore vilment.²¹

9. *après*] *costa* P, *post* L (20).

10. *vec*] *nec* E, *veig* V, *uideo* L (20). Editem segons P.

11. *Los pecats meus són ... altres*] *Peccata mea sunt post me currentia et non uideo ea et ueni hodie aliena indicare peccata* L (20).

12. *Semblants coses se*] *semblant causa* PBV, *Simile* L (22).

13. *l'abat Prior*] *abbate Pior* L (22).

14. *portà'n*] *portàs* PB, *ferret* L (24).

15. *Aquesta molta arene ... pregar*] *Aquesta arena molta aport per los meus peccats, qui són tants com ha grans en aquesta arena; e port-la derrera, per tal com los tinch a les costes fermats; he, mentre tench la arena a la esquena, remembre'n-me; car sent los meus. E, puy, pens-me que són fort peccador. E la arena que port denant, al pits, són los peccats dels vahins meus e dels meus companys, que jo cogit a aquells en manera que ls pusque instrohir a penitència e aportar a via de salut. E, puy, prech Déus més per ells que per mi Vi, Multa arena sunt peccata mea que post me ferens ipsa non considero nec pro eis doleo. Modica uero arena sunt peccata fratris mei ante me posita que semper considero et ipsum iudico, cum tamen peccata mea ante me semper portare deberem et de ipsis cogitare et pro ipsis deum rogare* L (25-26). *Com un frare pecàs ... pregar*] V intercanvia l'ordre d'aquests dos exemples, mentre que i no recull el primer.

16. *fet*] om. EPBV, *factus* L (27). Editem segons i.

17. Om. *et imposuissent ei superhumerales* L (27). Om. PBVi.

18. *Abat, tu es feyt blanch*] *tu és blanch dins e defora negre* V, *Abba, factus es candidatus* L (28).

19. *o*] e E, *aut* L (29). Editem segons P.

20. *Son yo blanch dins o defora*] *Tu és blanch dins e, deffora, negra* V, *Senyor, si yo só blanch defora, dins en lo cor só negre per mos peccats i, A foris, domine papa, aut intus* L (29).

21. *Can yo iré a l'altar vosaltres lo gitats fore vilment*] Estil indirecte en L.

E après que·l seguissen per ohir què dirie. E axí com éls lo gitaven²² fore, éls li dixeren:

—Hix fore, sarrahý negre!²³

Enaxí com ell exia defora, él deÿa:

—Bé t'an feyt negre e t'an soylat ab cendre, que, com tu no sies hom, per què goses estar enmig dels hòmens?²⁴

22. *gitaven*] *gitaren* E, *lançaven* i, *Proicientes* L (31). Editem segons V.

23. *Hix fore, sarrahý negre*] *Exi foras, Ethyops* L (32).

24. *Bé t'an feyt ... hòmens*] «*Bé t'an feyt negra e t'an sollat ab çendra. Cor, con tu no sies home, ¿per què guoses estar enmig dels hòmens?*» E, *quant foren deffora ab ell, lo diable, molt negra, lus aparech, qui·ls dix: «Lexats-lo estar, com vosaltres no siats hòmens qui entra sants homes siats ne estigats ne devets estar.»* V, E, *axí com exia defora, ell debia: «Lo diable és negre e horrible, mas hom qui Déu ama no pot ésser negre»* i, «*Bene tibi fecerunt cinerate et caccabate quia cum homo non sis, quare te in medio hominum dare presumpsisti?*». *Hec in uitas patrum* L (34).

NOTES CONTEXTUALS

a. Data de celebració: 18 de juny o 28 d'agost. L'abat sant Moisès reuneix en una mateixa figura tres personatges homònims dels segles iv a v.

Arceni, dementre que estave en son palau, él pregave Déus que fos endressat a la sua salut, e oyí una vou, dién:

—Arceni, fug als hòmens e seràs salvat.

Per què ell feu vide de monge. E axí com él ahorave, él ohý una vou, dién:

—Arceni, fug e cale e repose't.

Lig-se aquí matex d'aquest repòs demanedor² que, com tres frares fossen feyts monges, la un elec³ aytal obra a fer que-ls discordans adux a pau; lo segon visitave los malalts; lo terç volia estar sols en pau.⁴ Lo primer, enaxí⁵ trabaylan per los trabayls dels hòmens, no podie a tots plaer.⁶ Enaxí vençut per trabayl, vench al segon frare, lo qual trobà defalent de coratge, axí que no podia acabar lo manament. Per què, acordats, vengren al terç, que vivia sols, al qual recomptaren lurs tribulacions; per què él mès aygüe en un anap, dién:

—Guardats en l'aygua, can és moguda, com és tèrbola.⁷

Enaprés él dix:

—Guardets⁸ are, que és reposade, com és clare e bela.⁹

Enaixí con éls la gardaven, él lus¹⁰ dix:

1. *De sent Arceni*] *De la vida de sent Arceni* V, *La vida de sanct Arseni* i, *De sancto Arsenio abbate* L.

2. *d'aquest repòs demanedor*] om. i, *de hac quiete appetenda* L (5).

3. *elec*] *estech* E, *alegi* BVi, *elegit* L (5). Editem segons P.

4. *sols en pau*] *in solitudine* L (5).

5. *que-ls discordans ... enaxí*] om. V, *discordantes ad pacem reducere, secundus infirmos uisitare, tertius in solitudine quiescere. Primus igitur* L (5-6).

6. *trabaylan per los ... plaer*] *que ell treballàs per los treballs dels hòmens, e que la sua obra pugués plaure a tots e que faés pau entra los sens e dels altres anamichs* V, *volent complir son offici, no pogué acabar que pogués fer obra que a tots fos placent* i, *laborans propter lites hominum non po terat omnibus placere* L (6).

7. *can és moguda, com és tèrbola*] Estil indirecte en L.

8. *Guardets*] *guardet* E, *vejats* V, *vejam* i, *attendite* L (12). Editem segons P.

9. *clare e bela*] *limpida* L (12). *Guardats en l'aygua ... bela*] *féu-la moura un poch; e, despuys, l'aygua se assegurà e tornà en son loch* Vi.

10. *Enaixí con éls la gardaven, él lus*] e E, *Qui cum intenderent et uultus suos uiderent* L (13). Editem segons P.

—Enaxí és d'aquels qui estan entre¹¹ los hòmens, qui per¹² lo lur torbament no poden veer lurs pecats. Mas, can se repose, pot veer los seus pecats.¹³

Un hom trobà altre qui estave en un ermitatge axí com bèstie, que menyave [219c] erbes e estave tot nuu. E, de correntes,¹⁴ él li anà derrera axí com fugia,¹⁵ e dix-li:

—Espere'm, que per Déus te seguesch!¹⁶

E aquel dix:

—E yo fusch per Déu!¹⁷

E can se fo despuylat,¹⁸ él l'esperà e dix-li:

—Per ço car t'as despuylade la matèria del món, t'é yo esperat.

Per què aquel li dix:

—Digues-me'n com seré jo salvat.¹⁹

11. *entre*] *mest* PB, *in medio* L (14).

12. *qui per*] *per que per* E, *e per* V, *pre* L (14). Editem segons P.

13. *Lo primer, enaxí ... pecats*] *lo primer volia complir son officiū, e no u pusqué acabar: que ell pusqués fer obra qui a tos fos placent. E lo sagon no poch complir son coratge de visitar los malalts: tants ne éran e de tantes enfermetats, axí que aquells mongos vengueren-se'n al terç frare, qui vivia tot sols del armitatge; e digueren-li que ço que avien comenat de fer, que no u avien pogut acabar. Per què lo terç pres denant ells una escudella plena d'aygüe, e féu-la moura un poch; e, despuys, l'aygua se assegurà e tornà en son loch. E aquell dix: «O frares e amichs meus, vegats com és reposade ara l'aygua que jo avia remoguda. Així és d'equells qui estan entre los hòmens e per lo torbament de les gents no poden veer los lurs peccats, ne complir naguna bona obra que vengua a bé ne a profit de la sua ànima. E, com aquests aytals se partexen de les gents, lavors ells veen los lurs peccats.» Vi, igitur laborans propter lites hominum non po terat omnibus placere et tedio uictus uenit ad secundum, quem inuenit animo defi cientem et mandatum perficere non ualentem. Et concordantes ad tertium qui erat in solitudine uenerunt. Cui cum tribulationes suas narrassent, ille missa aqua in scypho dixit: «Attendite in aquam»; et erat commota et turbulenta. Et rursus dixit: «At tendite modo quomodo quieta et limpida facta est». Qui cum intenderent et uultus suos uiderent, ait: «Sic qui in medio homi Vnum consistit, pre turba non uidet peccata sua; cum autem quienerit, tunc peccata sua uidere ualebit» L (6-15).*

14. *correntes*] *cosse* E, *corentes* P, *correch* V, *corregué-li* i, *currebat* L (16). Editem segons B.

15. *E, de correntes, él li anà derrera axí com fugia*] *e, de corentes, él anà derrera él qui li fugia* PB, *axí que li correch derrera perquè-l pusqués aconseguir e saber qui era* V, *e corregué-li darrera que-l pogués aconseguir i, currebat post ipsum fugientem* L (16).

16. *Espere'm, que per Déus te seguesch*] «*Ho home, espere'm, que per Jhesuchrist te deman; e, axí, prech-te que-t vulles aturar.*» V, «*O, home, per Déu Jesuchrist, te deman que m'speres!*» i, «*Expecta me, quia propter deum sequor te*» L (17).

17. *E yo fusch per Déu*] «*Si tu m'encalçes per Jesuchrist, yo fuig per la sua amor, que no vull que t'acostes a mi*» Vi, «*Et ego propter deum fugio te*» L (18).

18. *can se fo despuylat*] *sanct Arseni, veent açò, despullà's una grossa roba que portava* Vi, *Cum autem uestem proiecisset* L (19).

19. *Digues-me'n com seré jo salvat*] *O tu, home, prech-te que-m digues e-m mostres en quina manera poré ésser salvat* Vi, *Dic mihi quomodo saluus efficiar* L (21).

E aquel li respòs:

—Fug als hòmens e caya.²⁰

Una fembre noble e veyla vench a l'abat sent Arseni per ço que'l pogués veer,²¹ lo qual fo pregat per En Teòfil, archabisbe, que's mostràs a ella,²² e en naguna manera no²³ ho volch fer. Enaprés ela's n'anà a la sua caseta²⁴ e aquí ela'l trobà devant le porte estant e gità's als seus peus, mas él l'en levà ab gran indignació, dién:

—Si tu vols veer la mia care, veges-le!

Mas ela, envergonyida, no la poch veer.²⁵ A la qual dix sent Arseni:

—Digues-me: com tu sies fembre, com has tu feyt tan gran osar?²⁶

Can tu seràs a Roma tornade, tu diràs a les fembres que tu vehist l'abat N'Arseni, per què aqueles vendran a mi e'm volran veer.

Per què ela dix:

—Si Déus o vol que yo torn a Roma, yo faré que ja nagú no yc vendrà, mas prech-te que tu prechs Déus per mi [e sies enpertostemps remenbrant de mi].²⁷

A la qual dix él:

—Yo prech Déus que't git de mon coratge, que yo no age memòria de tu.

Per què ela, irade, vench en la ciutat e per tristea que hac, car axí li hac respost, ela hac la febre. E can ho ohí dir l'archabisbe, él vench a ela per aconortar, e ela li dix:

—Jo irade morré.²⁸

Per què l'archabisbe li dix:

20. caya] *cala* P, *calle* Vi, *seras salvat e calla* B, *tace* L (23).

21. *pogués veer*] *ex deuotione uideret* L (24).

22. *ella*] *el* E. Editem segons V.

23. *no*] *h* no E.

24. *caseta*] *cel·la* i, *cellam* L (26).

25. *Mas ela, envergonyida, no la poch veer*] *Mas ella contrària a raig de sol que la volgués ferir, e la farís al mig dels seus huylls, no poch esguardar la fas del sent hom: tanta era gran la resplandor qui de la care li axia* Vi, *Illa autem pre confusione et uerecundia faciem eius non considerauit* L (29).

26. *com has tu feyt tan gran osar*] *en ésser guosade* Vi, *tantam nauigationem facere presumpsisti* L (30).

27. *e sies enpertostemps remenbrant de mi*] *e que ages memòria de mi tots temps* P, *e sies recordant de mi i, et mei memor sis semper* L (32). Editem segons V.

28. *Jo irade morré*] *Jo són fortment torbade de tristor que he en mon cor, per la qual crech que morré, car jo he vist l'abat Arçeni, qui m'à dit que no preguarà Déus per mi, ans ha pregat Nostra Senyor perquè jo no li sia en remembrança* V, «*Yo só torbada e tinch gran tristor per tal resposta que l'abat Arseni m'à feta i, Ecce, ego contristata moriar* L (37).

—No sabs tu que tu es fembre e que l'enamich trabayla los sants per fembres? Sàpies que l'abat te dix aqueles paraules per alò; esters, sàpies que él preguà Déus per la tua ànima.²⁹

E axí, reebuda consolació, ab guog se n'anà a la sua case.³⁰

Lig-se d'un altre pare sant que axí co-l dexeble seu deya a él:

—Enveylit sots vós, [219d] n'abat; anem un poch per lo món.³¹

E l'abat li dix:

—Nos enam là on fembres no ha.

Per què-l dexeble li dix:

—E on és loch on fembres no age si loch desert no és?

E aquel li dix:

—Anem, donchs, en loch solitari.³²

Fo un frare qui hac a passar a sa mare una aygua, per què s'envolupà les mans ab un drap,³³ al qual dix:

—E per què t'has cubertes les mans, fiyl?

E él li dix:

—Cors de fembre és foch e, si yo tocave la vostra carn³⁴ per aventura, la mia ànima auria memòria d'altres fembres.³⁵

29. *No sabs tu que ... ànima*] *¿E no sabs tu que fembra és, e que-l dimoni, qui treballe tots jorns los sants hòmens per fembra, e és ocasió de peccat, quant los pot engendra en lur amor? Per què degues saber que l'abat, qui és hom sant, te ha dites aquexes paraules per ço car tu, qui fembra és, te guozes acostar a veure la sua cara; emperò sàpies que ell preguarà Déus per la tua ànima e per totes les altres, per tal car die e nit no està en als sinó en preguar Déus per los peccadors V, E no saps tu, que dona est, com lo dimoni treballa nit e dia los sancts hòmens per dona e és content e alegre com los pot encendre per lur amor? Per que pots saber que l'abat, qui és home sanct, t'à dites aquestes paraules per ço com tu, que es dona, te gosist acostar a veure la sua cara, mas sàpies que ell prega Déu per tu e per tots los altres, car nit e dia no stà en alre sinó en pregar Déu per los peccadors i, Nescis quia mulier es et inimi cus per mulieres sanctos impugnatus? Et propterea senex hoc dixit. Nam pro anima tua semper orat L (38-40). Sàpies que l'abat ... ànima*] Estil indirecte en L.

30. *E axí, reebuda ... case*] om. Vi, *Et sic consolatione recepta cum gaudio ad propria remeavit L (41).*

31. *Enveylit sots vós ... món*] *Prech-te, senyor, que anem per lo món algun temps e veurem e oirem algunes coses que may no vérem Vi, «Senuisti, abba, accedamus parum iuxta mundum» L (43).*

32. *Nos enam là ... solitari*] *«Amich, plau-me fort que nós anem en tot lloch bon tu vulles anar, ab que fembra no y age.» «¿E qual serà lo loch, dix lo servicial, bon fembre no y hage» E respòs lo bon hom: «En loch qui sia desert e solitari, bon no està fembra.» Vi, «Vbi non est mulier, ibi eamus». Dixit ei discipulus: «Et ubi est locus non habens mulierem, nisi forte solitudo?». Et ille: «Ergo in solitudine me tolle» L (44-47).*

33. *drap*] *pallio L (48).*

34. *carn*] *Amb titla supèrflua.*

35. *fembres*] *fembres, e peccaria V, feminarum L (50).*

Sent Arseni visch en tota sa vide del trebayl de les sues mans. Tenia al³⁶ si³⁷ un drap ab què-s torcave les làgremes. Tota la nit estave en-son³⁸ e al³⁹ matí, can era ab lo pape, él era molt las, per què volia dormir, mas él deÿa al son: «Vine, servent mal!». ⁴⁰ Mas un poch él dormie seén, mas mantinent se levave e deÿa: «Abaste a monge si dorm una hora». ⁴¹

Co-l pare de sent Arseni fos noble senador, el derrer die de sa vide feu testament e jaquí gran heretat a sant Arseni. E can sant Arseni veé lo testament que li hac aduÿt En Magistre, ⁴² él lo volch trencar, mas En Magistra⁴³ se gità als seus peus e pregà'l que no faés aclò, car él se trencarie lo cap. ⁴⁴ Al qual dix N'Arseni:

—Yo fuy mort ans que mon pare morís. On, com él sie are mort, co m'ha feyt hereter?

Per què jaquí lo testament e la heretat, que no u volch pendre. ⁴⁵

Una veguade ohý una vou⁴⁶ qui dix: ⁴⁷

—Vina e yo mostrar-t' é⁴⁸ les obres⁴⁹ dels hòmens.

E amenà'l en un loch e mostrà-li un hom negre de Etiòpia⁵⁰ qui trancave lenya e-n fajà gran somade, que no la podia portar. E puys trancave pus lenya e matia-le a le somade, e assò feu longament. Enaprés él li

36. al] el E.

37. al si] en lo seu sitial V, in sinu L (51).

38. enson] vell-lava i, insompnem L (52).

39. e al] e all E.

40. mal] om. EVi, male L (54). Editem segons P.

41. Tota la nit ... hora] les quals, per lo desig que havia de la vida perdurable, corrien e cabien spesses dels seus ulls i, Totam noctem insompnem ducebat; mane autem facto cum propter nature lassitudinem dormire uellet, dicebat sompno: «Veni, serue male!». Et subripiebat parum sompni sedendo et statim surgebat. Dicebat quoque: «Sufficit monacho si dormierit una hora, si est tamen pugnator» L (51-57).

42. En Magistre] om. Vi, magistrianus L (59).

43. En Magistra] om. Vi, Magistrianus L (60).

44. se trencarie lo cap] perdria lo cap Vi, caput eius precideretur L (60).

45. Per què jaquí ... pendre] E, axí, dich-te que lo testament e la aratat sia de qui-s vulla, que, si a Déu plau, mia no serà. » E, axí, ell lexà tot quant son pare li avia donat, que no-n volgué res pendra Vi, Et remisit testamentum nihil accipere uolens L (63).

46. vou] vou celestial V, uox L (64).

47. Una veguade ohý una vou qui dix] Dehia l'abat Daniel que sanct Arseni comptava als frares e debie-u quasi que de altri ho hagues oit dir, mas, en quant hom pot entendre, ell mateix veu tal visió. E debia: un dels monges vells sehia en la sua cel·la e, cuytadament, vench a ell una veu que dix i, Quadam uice facta est uox ad eum dicens L (64).

48. Vina e yo mostrar-t' é] Hix defora e mostrar-t'e i, Veni et ostendam tibi L (65).

49. les obres] los arbres E, opera L (65). Editem segons V.

50. negre de Etiòpia] Ethyopem L (66).

mostrà un hom qui posave aygüe d'un lach e matie-la en una sisterne trencade, per què tornave [220a] l'aygua al lach, e axí él cuydave omplir la sisterne e-l lach execar.⁵¹ E mostrà-li un temple e dos barons qui portaven un fust en dos cavals cavalcant entreversat. Axí com éls volien entrar al temple, no podien pel fust que portaven entrevers. Enaprés él los esponé alò, dién:

—Aquels són cels qui porten enquax lo jou de justícia ab supèrbia e no s'omilien, per què romanen fora-l regne de Déu. Aquel que trenca la lenya és hom qui és en molts pecats e⁵² no-s vol tolre de pecats, ans n'i ajuste.⁵³ En aquel qui poa l'ayga és hom qui fa bones obres, mas, can ne fa de males, él pert les obres.⁵⁴

51. e axí él cuydave omplir la sisterne e-l lach execar] e gitave-la en altre loch, qui tornave al loch primer; car ell pensave axecar aquell loch V, e lancava-la en una altra bassa que venia en aquella primera e cuydava-la exugar i, et ipsam cisternam implere uolentem L (68).

52. Om. ut agat penitentiam L (73). Om. PBVi.

53. ans n'i ajuste] sed addit iniquitates iniquitatibus L (73).

54. Aquels són cels qui ... obres] «Sàpies, Arcén, que aquells qui porten lo fust entreversat, són aquells qui porten lo jou de tristícia e de avarícia e de supèrbia e a Déu no s'humillan; per què romanen fora del regne del çel; que no y poden entrar. E aquell qui trencave la lenya, és l'om qui és en molts peccats, e no se'n vol tolre ne lexar aquells, ans n'i ajusta més; e és fort negra per los peccats, qui l'ennagreixen. Car hom, quant se munda del peccat per confessió, és pus blanch que neu. E aquell qui prenia l'aygua, és l'om qui fa bones obres; e, quant entra en aquelles bones, ne mescla de males, totes les bones són perdudes per aquelles males» V, «Hi sunt qui portant quasi iugum iustitie cum superbia et non humiliantur propter quod remanent foris a regno dei. Qui ligna incidit, homo est in peccatis multis et pro eo ut agat penitentiam non subtrahit de peccatis, sed addit iniquitates iniquitatibus. Qui autem aquam haurit, homo est bona opera faciens, sed quia cum eis sunt permixta mala, perdidit opera sua» L (72-74). E amenà'l en un loch ... obres] E levà's e isqué defora e portà-sse'n aquell e mostrà-li un hom negre, axí com a sarrabí de Etiòpia, qui, ab una destal, tallava lenya e fabia gran càrrega e assajava de portar aquella càrrega e era tan gran e fexuga que no la podia portar, mas rehia-se'n e tallava més lenya e affegia e ajustava sobre aquella càrrega. Altra vegada, li mostrà un hom qui stava sobre una bassa e poava aygua e lancava-la en una altra bassa que venia en aquella primera e cuydava-la exugar, co que fer no podia, que, tanta com ne trahia, tanta n'i tornava. Altra vegada, li dix: «Vine e segueix-me e mostrar-t'è altra cosa». E véu un gran temple e dos hòmens qui cavalcaven en cavalls e cascú portava sobre lurs spalles un fust, co és, una perxa longa. E volien ensemps entrar per la porta d'aquell temple e lo fust que portaven de travers de la part detràs no-ls jaquia entrar per la porta e no s'humiliava ne-s baxava la un a l'altre, mas contenien ensemps volent entrar e no u podien fer, car negú no s'humiliava de aquells que fes loch a l'altre. E exposà-li aquestes visions dient: «Aquests qui les perxes porten són aquells qui han senyoria dels sançts monges, mas vivifiquen si mateix en lur cor ab inflament de supèrbia e no s'humilien ensemps e no volgueren anar en la carrera de humilitat de nostre Senyor Déu Jesuchrist, qui dix: "Apreneu de mi, qui so suau e humil de cor, e trobareu repòs en les vostre ànimes". Donchs, per ergull de cor, romangueren foragitats del regne del rey dels cels, co ès, Jesuchrist. E, aquell qui tallava la lenya e sobre la càrrega encara hi ajustava més que no podia portar, açò és hom qui

Can era feyt vespre lo disapte, él jaquí lo sol derrera si e estenia les mans envés lo cel, axí estan tro al matí del digmenge tro que-l sol li dave per la care, e axí él estave.⁵⁵

és carregat en molts peccats e sobre la càrrega de sos peccats ajusta tostemps peccats, al qual fora ops e li fora convinent que fes penitència dels primers peccats abans que no ajustar peccats sobre peccats. E, aquell qui poava aygua de la bassa, són aquells qui fan alguns bens, mas fan més peccats de obra, per ço perexen e són destroides les bones obres que han fetes. A fer cove, donchs, que l'ome, axí com diu l'apòstol, que obra ab temor e ab tremor la salut sua» i, Et eduxit eum in quendam locum ostenditque ei Ethyopem incidentem ligna et facientem sarcinam grandem quam portare non poterat. Deinde iterum ligna incidebat et ad sarcinam addebat et hoc faciebat diutius. Ostenditque ei rursum hominem haurientem aquam de lacu et effundentem aquam in cisternam pertusam que aquam refundebat in lacum et ipsam cisternam implere volentem. Et ostendit ei iterum templum et duos uiros in equis portantes lignum transuersum. Volentes autem introire in templum non poterant eo quod lignum in transuersum portarent. Et exposuit dicens: «Hii sunt qui portant quasi iugum iustitie cum superbia et non humiliantur propter quod remanent foris a regno dei. Qui ligna incidit, homo est in peccatis multis et pro eo ut agat penitentiam non subtrahit de peccatis, sed addit iniquitates iniquitatibus. Qui autem aquam haurit, homo est bona opera faciens, sed quia cum eis sunt permixta mala, perdidit opera sua» L (66-74).

55. e axí él estave] e així él estava en oració PB, et sic residebat. *Hec in uitas patrum* L (75). Can era feyt vespre ... estave] Sent Arcèn avia en costuma que, tots dissaptes, a vespres estania les mans juntes vers lo çel; e-stave axí fins el digmenge matí que lo çol li donave en la care. E an aquell savi e bon proposament ell tramès a Déu la sua ànima V, E aquesta paraula era tostemps en la boca del vell Arseni e, ab la qual, és exit del món: «De parlar, moltes vegades me so penedit, mas de callar may me penedi». E, com morís aquell Arseni, foren torbats fortment sos dexebls e dix-los lo vell: «Encara no ve la mia hora, mas com vendrà yo us ho diré e sereu jutjats davant la cara de Jesucrist si jaquireu a negú pendre res del meu cors per reliques». E, lavors, li digueren: «E, què farem, car no sabem vestir mort ne soterrar?». E dix lo vell: «E no sabreu metre una soga al meu peu e, axí, que-m tireu fins al mont?». E, com degués retre l'esperit, los frares lo veren plorar e digueren-li: «En veritat, pare, tu tems e has paor de la mort?». E ell dix-los: «En veritat, lo que en mi és ara tostemps hi fonch, de que yo fuy monge he haguda gran temor». E, axí, reposa's en pau e, com açò sabé l'abat Pastor, que de aquesta vida era passat l'abat Arseni, plorà e dix: «Benaventurat es abat Arseni, car plorat has tu mateix, e aquell qui en aquest món no plorara, tostemps, per forca, plorara della» i, *Vespere sabbati ueniente dominico relinquebat post se solem et extendebat manus suas ad celum, donec mane die dominico sol ascendens faciem eius illustrabat et sic residebat. Hec in uitas patrum* L (75).

NOTES CONTEXTUALS

a. Data de celebració: 19 de juliol a Occident. Sant Arseni el Gran visqué del 354 al 429 o 430.

La *Legenda aurea* és una col·lecció de vides de sants i festivitats eclesiàstiques compilada pel frare dominic Jacobus de Voragine en el segle . Va circular per tot Europa en milers de còpies manuscrites i va ser traduïda en diferents llengües. La traducció catalana es conserva en diversos manuscrits i en edicions fins a la fi del segle . El còdex N-III-5 conservat a El Escorial és el més antic d'una de les dues branques de la traducció. Aquest darrer volum de l'edició inclou els capítols finals del manuscrit E, entre els quals hi ha la vida de sant Barlaam, tan interessant literàriament, la de sant Brandà, amb els nombrosos viatges que va fer per mar, o la vida de Mahoma, que en alguns manuscrits va col·locada al final. Conté també les vides d'alguns sants eremites com sant Joan Abat o sant Pastor Abat, i acaba amb la història dels longobards i el capítol de la Dedicació de l'Església. Com a complement, hi hem afegit un annex que recull les vides que manquen en el manuscrit E, totes del mes d'abril, seguides d'un epíleg amb unes consideracions finals derivades de l'estudi de tots els capítols, a més d'un glossari, l'índex antroponímic i l'índex toponímic, referits a tota l'obra. Concloem així l'edició d'un dels textos clàssics d'època medieval i una de les traduccions més importants de la nostra literatura.

TEXTOS I ESTUDIS DE CULTURA CATALANA

Publicacions de l'Abadia de Montserrat